SLOVENSKÁ REČ

MESAČNÍK PRE ZÁUJMY SPISOVNÉHO JAZYKA

ROČNÍK JEDENÁSTY

6

FEBRUÁR 1944

REDIGUJE ANTON JÁNOŠÍK S JOZEFOM ŠKULTÉTYM

VYDÁVA MATICA SLOVENSKÁ

S L O V E N S K Á R E Č

vychodí mesačne okrem júla a augusta. Vydáva Matica slovenská. Rediguje Anton Jánošík s Jozefom Škultétym. Predplatné 50 Ks na rok. Redakcia a administrácia v Turčianskom Sv. Martine.

OBSAH.

—*tri*—: Šebeš 161

Valeria Polakovičová: Niekoľko poznámok o novinárskom štýle Viliama Paulinyho-Tótha . . . 164

Ľudovít Meliš-Čuga: K etymologii obce *Paština Závada* 168

Z právnej terminologie.

JUDr. Ján V. Ormis: Dielčí — zlomkový — čiastkový 173

Ján Chripko: Sekundárne interjekcie. (Pokračovanie.) 175

Jozef Sliačan: Zo štylistiky Beniakovej básnickej reči. (Pokračovanie.) 183

Poznámky a zprávy.

Redakcia: Lexikálie 189

Redakcia: Univ. prof. Dr. Ján Stanislav: KULTÚRA STARÝCH SLOVÁKOV. Vyšla ako 1. sväzok Knižnice Slovenského rozhlasu. Bratislava 1944. Cena Ks 15,— 189

K etymologii miestneho názvu *Imeľ* 190

Rozličnosti.

smluva 190. — *odvádzať slaninu, mlieko* a *odovzdávať slaninu, mlieko* 191. — *dvomi* = *dvoma* 191. — *pod neho* a *podeň* 191. — *úctivo* a *úctive* 191. — *chalúpka* a *Chalupka* 192.

Matica slovenská
má ešte na sklade tieto staršie ročníky

Slovenskej reči:

III., IV., V., VI., VIII., IX. po Ks 30·–
a X. ročník po Ks 45·–

Váš záujem o vývoj slovenskej spisovnej reči nájde v nich hodnotné štúdie a rozličnosti pre odstránenie chybných tvarov v slovenčine.

Kníhtlač
hĺbkotlač
ofset
knihárstvo
cinkografia

Žiadajte ponuky!

Všetku prácu, patriacu do týchto odborov, vám vyhotoví

NEOGRAFIA,
ÚČ. SPOL.,
Turčiansky Sv. Martin

SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK XI. ČÍSLO 6.

—tri—:

ŠEBEŠ.

V Šariši pri Prešove sú dve slovenské obce: Nižný Šebeš a Vyšný Šebeš. Je všeobecná mienka, že ich názov je maďarského pôvodu, keďže tvar *Šebeš* na prvý pohľad nepripomína nijaké slovenské meno, lež maďarské slovo *sebes* ‚prudký, bystrý'. Podľa významu maďarského prídavného mena *sebes* je snaha pozmeniť ich názov na *Bystričky.* Treba uznať, že toto zamýšľané poslovenčenie znamenalo by pre obce veľkú historickú a mravnú ujmu, lebo nový názov pozbavil by starobylé osady pôvodného mena, čo by bola velikánska chyba s hľadiska kultúrnej slovenskej histórie.

Etymologia názvu obcí *Šebeš* z maďarského slova *sebes* lahodí maďarskej historickej vede, lebo ňou dalo by sa dobre poukazovať, že ich zakladateľmi boli Maďari. Naše osady s názvom *Šebeš* len vtedy by mohly mať pôvodné maďarské meno, keby ich pôvodní obyvatelia boli bývali Maďari. No podobné predpokladanie nezisťuje ani história Uhorska a nedopúšťajú ani priezviská miestnych rodín, ani názvy honov, dolín a potokov, a rozumie sa, ani typ toho ľudu, ktorý tieto kraje obýva. Slovom, ani história, ani miestopisné názvy, ani obyvatelia obcí ako ľudský typ neposkytujú nijakej opory pre náhľad, že by názov *Šebeš* pochodil z maďarčiny.

Proti maďarskému pôvodu týchto obcí a spolu aj ich mena svedčia i dáta maďarskej štatistiky,* z ktorej sa dozvedáme, že r. 1805 bolo v Šariši 235 slovenských a 155 rusínskych obcí a ani jedna maďarská. Roku 1867 napočítali Maďari v Šarišskej stolici 99.966 Slovákov, 43.978 Rusínov a 2365 Maďarov. Pravda, i v tomto prípade za Maďarov sú zapísaní hlavne maďaróni, odpadlíci a odrodenci slovenskí, rusínski a nemeckí. Keď teda podľa štatistiky v Šariši r. 1805 nebolo nijakých Maďarov, kde by sa boli vzali pred niekoľkými storočiami? Ako by boli mohli dávať maďarské mená slovenským obciam v našom dávnovekom Šariši?

* Tóth Sándor, Sáros vármegye monografiája I, Budapest 1910, str. 128.

Obec Vyšný Šebeš je doložená už z XIII. storočia a v XIV. storočí stal sa jej zemským pánom „Synka", ktorého syn Peter bol zakladateľom rodiny *Sebessy*. Podľa spomenutej štatistiky ako aj mena *Synka* je isté, že zakladateľ tejto rodiny nebol Maďar, ale Slovan, najpravdepodobnejšie Slovák. Na podstate veci nič nemení, že jeho potomci s novým menom Sebessy boli už Maďari; koreň rodiny bol slovanský a podľa rasy treba pokladať za Slovanov všetkých potomkov „Synkových" i pod zdanlivým maďarským priezviskom Sebessy. Vznik koncovky *-y* v tvare *Sebessy* so stránky gramatickej nie je výlučne len maďarský, dá sa vykladať aj ako latinský, no koreň *Šebeš* ostáva slovenský. Takouto národnou metamorfózou prešlo mnoho rodín na Slovensku. Aj tu najprv bol „Synka", potom *Synka de Sebes,* ďalej *sebesi Synka* a konečne *sebesi Sebessy.*

Takto vidieť, že i pod starobylými maďarskými priezviskami na Slovensku, ktoré dlhé roky bolo časťou Uhorska, len zriedkakedy sa kryjú ľudia skutočne maďarského pôvodu. Čo sú rasove *Sebessyovci* v Šariši, tými istými sú rasove aj *Palugyayovci* a *Szentiványiovci* v Liptove.

Proti *Šebešu* ako pôvodnému maďarskému názvu svedčí ešte dôležitá skutočnosť, že jeho tvar bez zmeny sa udržal medzi tamojším slovenským ľudom až do dnešných časov. Keby bolo išlo vskutku o maďarské slovo, zaiste cudzí tvar bol by sa pozmenil, prispôsobil aspoň niečím k slovenskému hláskoslovnému systému.

Hodno tu pripomenúť aj rusínsky náhľad na pôvod týchto obcí. Podľa neho osadníci šarišského *Šebeša* doniesli si so sebou od rusko-litovských hraníc meno svojej osady, ktorú si založili v Šariši. Na rusko-litovských hraniciach je nejaká obec *Šebeš* a ztade vraj pochodia praotcovia terajších Šebešanov v Šariši. Tento náhľad treba pokladať za rozprávku, pokiaľ sa nezistí celkom bezpečne so stránky historickej. I keď na rusko-litovských hraniciach naozaj je obec *Šebešom*[1] zvaná, no to ešte neznamená, že by sa boli prisťahovali predkovia terajších Šebešanov od rusko-litovských hraníc do Šariša. Dva jednaké názvy obce v širokých priestranstvách mohly vzniknúť samostatne, nezávisle od seba. Taký prípad máme aj pri názve slovenského mesta *Zvolen,* ktorý nachodíme aj v Poľsku.

Tvar *Šebeš* treba pokladať za slovenský. So svojou koncovkou *-eš* predstavuje starú slovenskú ľudovú formu ku krst-

[1] Porov. mapku v Národných novinách zo dňa 6. marca 1944. Je to na trati *Moskva*—Riga. Forma v slovenskom prepise podľa riadnej ruskej mapy je *Sebež.*

nému menu *Šebastián,* prípadne k forme so zmenou samohlásky *a > e Šebestián.* Koncovka *-eš* je obmenou koncovky *-ech,* ktorá je napr. v priezvisku slovenského generála *Jurech* a v obdobnom priezvisku *Ďurech.* Od krstných mien s koncovkou *-eš* sú tvorené mnohé starobylé slovanské priezviská: *Beneš, Klimeš, Kubeš, Lukeš, Mareš,* ďalej *Holeš, Kokeš* ap. Medzi ne sa zaraďuje aj *Šebeš* práve so svojou koncovkou *-eš.* No najistejší dôkaz, že pri tvare *Šebeš* treba vychodiť z krstného mena *Šebastián-Šebestián,* je obmenený ľudový tvar *Šebuš*[2] s koncovkou *-uš,* ktorú majú slovenské tvary, odvodené od krstného mena: *Eduš, Jakuš, Markuš, Mikuš, Ondruš, Paluš*[3], (Jesenský)*-Petrušé*[4], *Rehuš,* (Žitňan)*-Samuš*[5], ďalej priezvisko *Chlebuš* ap. Dvojica tvarov *Šebuš-Šebeš* rozhoduje o slovenskom pôvode názvu osád *Vyšný Šebeš* a *Nižný Šebeš.* Maďarská etymologia miestneho názvu *Šebeš,* ktorá ho odvodzuje z maďarského slova *sebes,* celkom je vytvorená. Ide tu len o čiru náhodu, že sa názov obcí tvarom shoduje s maďarským slovom *sebes.* Podobne ani Rusíni nemohli dať osadám meno. Okrem toho v tom čase na okolí Prešova nebolo ani osídlených Maďarov, ani Rusínov.

Teda tvar *Šebeš* je naisto slovenský a tým ho robí najmä stará slovanská koncovka *-eš.* Koreň je *Šeb-* a je cudzieho pôvodu, pochodí zo slova *Šebastián-Šebestián.* Toto meno odprvoti bolo známe aj slovenským kresťanom a bolo zaiste rozšírenejšie, ako je dnes, keďže z neho sa zachovaly niektoré formy v slovenských priezviskách. Typická slovenská forma je *Šebo* so svojou koncovkou *-o* a dá sa postaviť do dvojice so starým názvom našej osady *Šebuš;* ako je *Edo-Eduš, Laco-Laduš, Marko-Markuš, Miko-Mikuš, Ondro-Ondruš, Palo-Paluš, Petro-Petruš, Samo-Samuš,* tak je aj dvojica *Šebo-Šebuš.* Okrem *Šebo* je ešte typické slovenské priezvisko *Šebák;* v Česku je *Šebek, Šebesta* ap.

Mučeník *Šebastián* bol známy v celom kresťanskom svete. Toto meno si vybralo viacej pápežov a pod ním nastúpili svoj úrad. Bol volený za patróna kostolov.

Stretáme sa s jeho menom aj v mimocirkevnom živote; bol uctievaný ako ochranca poľovníkov. V dávnych časoch bolo poľovníctvo veľmi dôležitým a nebezpečným zamestnaním, vyžadujúcim si ochranu vyšších mocností.

[2] Porov.: „1347, 1414-ben Sebus, Sebes", Tóth Sándor, Sáros vármegye monografiája, Budapesť 1910, str. 392.

[3] Tvar *Páluš* má predĺžené *á* asi vplyvom maďarčiny.

[4] Vyskytuje sa v Jasene (Turiec).

[5] Podľa Antona Jánošíka v Bánovciach n/Bebr.

Meno tohto svätca *Šebestián* má základ v gréckom prídavnom mene σεβαστος sebastos, čo znamená *ctihodný*. Základný grécky tvar sa udržal v názve mesta *Sebastopol*, ktorý je podobne tvorený ako *Konstantinopol*.

Zmena spoluhlásky *s* > *š* nie je nič zvláštneho, ba naopak, je to pravidelný zásah slovenskej výslovnosti do znenia cudzích slov a mien, napríklad *beštia* (lat. *bestia*).

Iný doklad pre slovenskosť názvu *Šebeš* je okolnosť, že na slovenskom východe pri Košiciach je ešte jeden *Šebeš* v znení *Žebeš*, čo je však jeden a ten istý tvar s pozmenením prvej samohlásky. Zmena začiatočného *š* > *ž* nie je neobyčajná, napríklad *Šembery* — *Žembery*, nárečový tvar *šandár* — spisovný *žandár*.

Súvislosť tvaru *Žebeš* s menom svätca Šebastiána najjasnejšie potvrdzuje ten fakt, že patrónom žebešského kostola je sv. *Šebestián* a podľa neho potom aj obec dostala svoje meno. Zistil to Dr. Jozef Martinka (in litt.).

Takto si možno vysvetliť aj vznik názvu obcí *Vyšný Šebeš* a *Nižný Šebeš* v Šariši. No naisto presvedčujúci doklad o slovenskom pôvode názvu *Šebeš* je názov dedinky *Šebešić* v Drinskej bánovine.[6]

Z vývodov článku jasne vychodí, že tvar *Šebeš* je od pôvodu slovenský, a tak Šebešania nemajú nijakej vecnej príčiny na to, aby sa ľahkomyseľne zriekali svojho starobylého mena a nahradili ho prekladom maďarského slova *sebes* do slovenčiny, keďže maďarské slovo *sebes* nemá nič spoločného s názvom obcí *Šebeš*. Hodne mýlilo tu aj to, že k názvu *Šebeš* neprikladal sa prívlastok *Svätý* na spôsob podobných názvov miest a dedín na ostatnom Slovensku, napríklad: Turč. Svätý Martin, Svätý Peter, Svätá Mara ap., ktoré v ľudovej reči tiež bývajú bez prívlastku: Idem do *Martina* ap.

Valeria Polakovičová:

NIEKOĽKO POZNÁMOK O NOVINÁRSKOM ŠTÝLE VILIAMA PAULINYHO-TÓTHA.

Pri 75. výročí založenia Národných novín pokladáme si za povinnosť v Slovenskej reči povšimnúť si jazykovej stránky aspoň článkov ich redaktora Viliama Paulinyho-Tótha.

Pri pokuse o čiastočné charakterizovanie novinárskeho štýlu Viliama Paulinyho-Tótha všímame si jeho články, uverejnené v Národných novinách, a to: úvaha *K otázke ná-*

[6] Je zaujímavé, že túto súvislosť v jednom čase priniesol Stanislav, Južné okolie Košíc v stredoveku, Náš národ I, 213.

rodnej z NN I, čís. 95, úvod k návrhom výstavby slovenských železníc vytlačenom v NN II, čís. 141, a z NN III, článok, týkajúci sa okresných volieb, čís. 13, a Paulinyho posudok Deákovej poslaneckej reči *Deák o národnosťach,* čís. 12.

Viliam Pauliny-Tóth nebol vynikajúci slovenský národovec len slovom, ale predovšetkým skutkami, najmä vo verejnej činnosti politickej a organizačnej. O jeho vzdelaní píše J. M. Hurban.[1] Pauliny mal zvláštne vlohy pre filologiu a študoval okrem nej právo, filozofiu, históriu a teologiu. V spomenutých Paulinyho článkoch vystupuje do popredia jeho právnické vzdelanie nielen v stránke obsahovej, ale i v logickom postupe jeho myslenia a v presnosti jeho výrazových prostriedkov.

Snaha po presnosti a jasnosti výkladu sa zračí už v stavbe Paulinyho viet, ako napr. vo vete: Tak šlechetnomyslný redaktor „Honu", p. Móric Jókay, na počiatku septembra uverejnil, mne akoby z duše vyňatý príhlas, v ktorom s bratskou úprimnosťou vyzýva svojich kollegov — básnikov, spisovateľov a redaktorov všetkých národností v Uhorsku — k utvoreniu ligy, sväzku to poctivých mužov, aby si za poprednú úlohu svojho pôsobenia vytkli: prekazenie vykoreňujúceho boja medzi rôznorečími bratmi v Uhorsku, aby sme všetci, ktorí sme synovia tejto vlasti, bez rozdielu národností, úprimne spolu držali, jeden druhému pomáhali, a tlačili nás aká krivda, na ceste zákona hľadali si liek a odpomoc. — (NN I, čís. 95, str. 1a). Pauliny v úsilí jasne podať myšlienku tvorí vetné úseky, ktorých významové vzťahy sú vyjadrené radením hypotaktickým, spojeným v dlhé súvetia, najmenej trojčlenné. Vetnú intonáciu prerušuje autor menšími alebo silnejšími syntaktickými pauzami, aby takto podčiarkol významove dôležité časti.

Hypotaktické súvetia spestruje Pauliny rozličným spôsobom. Napríklad parentézy sú u Paulinyho veľmi častým zjavom. Tieto vložené vety so stránky tónovej prispievajú k drobeniu vetnej intonácie a okrem toho prerušujú líniu spojitosti. Ale Pauliny usiluje sa postupne vyjadriť každú myšlienku, ide mu predovšetkým o presnosť a srozumiteľnosť výkladu, preto parentézy mávajú uňho vysvetľovaciu funkciu, alebo sa nimi dovoláva súhlasu pre svoje tvrdenie, alebo podkladá výklad vloženou vetou, napr.: To sme totižto zpozorovali, že vo vlasti našej stavaly sa dosiaľ železnice zväčša takýmto spôsobom, a že — *čo tvrdí sa ešte viac a snaď nie bez všetkej príčiny* — postavili sme za veľmi krátky čas početné síce, ale medzi nimi mnohé rodinnie železnice; avšak nepoložili sme... V Sedmo-

[1] Viliam Pauliny-Tóth a jeho doba, almanach Nitra VII z 1877.

hradsku k. pr. — *vie to každý* — poskytly sa veľké výhody pri d o s i a ľ u r č e n ý c h železniciach bratom Sasom... (NN II, 141, 2c).

Pre Paulinyho je príznačné hojné užívanie pomlčiek. Zosilňuje nimi intonačné odtiene i na miestach, kde neide o parentézu, napr: Včera som čítal — *poťahmo tohto* — v jednom časopise, že vláda nezaručuje vedenie stavby... (NN II, 141, str. 2b), alebo tam, kde bližšie vysvetľuje pochop napríklad apozíciami: redaktor „Honu"... vyzýva svojich kollegov — *básnikov, spisovateľov a redaktorov všetkých národností v Uhorsku* — k utvoreniu ligy (NN, I, 95, str 1a).

Pauliny využíva vetnú intonáciu na zdôraznenie myšlienky. Oznamovacej funkcii novinárskeho štýlu najprimeranejšie by boly vety oznamovacie, normálne členené. Pauliny však pri zdôrazňovaní usporiada poriadok slov tak, aby vetný člen, na ktorý chce upozorniť, postavil do tónovej výšky, napr.: Opposicionálne časopisy „Hon" a „Neuer Freier Lloyd" častejšie zaneprazdňujú sa národnostnou otázkou Uhorska, a — čo so srdečnou radosťou vyznávam — i dosť *svobodomyslne* vyslovujú sa o nej všeobecne (NN I, 95, str. 1a). Z toho istého dôvodu zamieňa Pauliny slovosled pri úzkom spojení slovesa určujúceho s infinitívnym objektom, napr: no mňa to nemýli, bo ja počuť *chcem,* čo povie „Hon"... (NN I, 95 str. 2a), utiekame sa len k jednotlivým ponosom a prosbám, zo smutnej zkusenosti znajúc, že nám ani len práva hromadného petionirovania užiť *nevoľno* (NN I, 95, str. 1a).

Ako protiklad k složitým dlhým súvetiam nájdeme v článkoch Paulinyho i krátke vety, vo väčšine prípadov dvojčlenné. Zaujímavé je, ako stručnosť týchto viet často autor podčiarkuje vynechávaním slovesného prísudku, čím veta dostáva akoby slávnostný ráz, napr.: prirodzené výhody v geografickej polohe Uhorska obsažené. Aby menovite tieto nevystaly von z počtu, *to smysel mnou podaných návrhov zákona.* (NN II, 141, str. 2c), Prišla teda na čalún zase raz i národnostnia otázka, *a hovoreno o nej z viacej strán* (NN III, 12, str. 1c).

Užívanie pasívnych tvarov je typické pre vetnú skladbu Paulinyho najmä v dlhých súvetiach. Pasívum tu máva funkciu skracovať vety a týmto spôsobom nakoľko možno zjednodušovať súvetia i tak dosť komplikované. Opäť sa javí autorovo úsilie o jasnosť podania, napr.: p. Móric Jókay, na počiatku septembra uverejnil, *mne* akoby z duše *vyňatý* príhlas, v ktorom... (NN I, 95, str. 1a), redakcia „Neuer fr. Lloydu"... uverejnila dva články, z nichžto v prvom vytýka vláde mnohé,

ňou v národnostnej otázke *popáchané* poklesky, v druhom ale upozorňuje (NN I, 95, str. 1a). Pauliny vôbec obľubuje pasívum. Nahradzuje ním v mnohých prípadoch aktívne väzby so zvratným zámenom *sa:* aby jim (krivdám) čo skorej, a síce v záujmoch pokoja a blaha našej milej vlasti *odpomožené bolo*... asnaď by záležitosti vzájomného zblíženia a dorozumenia-sa značne *poslúženo byť* mohlo, keby... časopisectvo... nastolilo... návrh o... rovnoprávnosti (NN I, 95, str. 1b).

Tú istú funkciu zjednodušovať vetnú skladbu majú i aktívne particípiá: utiekame sa len k jednotlivým ponosom a prosbám, zo smutnej zkusenosti znajúc, že nám... (NN I, 95, str. 1a) (časopis) „Neuer Freier Lloyd"..... i pred nemeckým obecenstvom konštatuje naše, v úděl synovstva Ugrie *dostavšie* sa nám krivdy... (NN I, 95, str. 1b), Čo do politického vierovyznania týmto úsredním výborom kandidovať sa *majúcich* mužov, vyslovila sa valná, dňa 6. júna 1871 v Turč. Sv. Martine odbývaná konferencia... (NN III, 13, str. 1a).

Pauliny rád spestruje svoj novinársky štýl prvkami zo štýlu rečníckeho, básnického a ľudového. Túto štylistickú diferenciáciu využíva Pauliny tam, kde sa usiluje pôsobiť na čitateľa emocionálne. Napríklad rečnícka otázka mu dobre vyhovuje pre tento cieľ: ...verím — ale ako cítili by sa Angličania pri všetkej svobodomyslnosti svojích inštitúcií, keby jim tak naraz vláda francúzsku reč dekretovala za reč úradnú a uviedla by ju i do najposlednejších záhybov administrácie a pravosúdia, do cirkvi i do škôl, tak ako deje sa to u nás s maďarčinou? Čoby jim prospela i tá najvätšia občianska svoboda, keďby sa jej len vtedy zúčastniť mohli, keby sa odnárodnili? (NN I, 95, str. 1a/b).

Účinne aktualizuje Pauliny svoj novinársky štýl početnými metaforami a prirovnaniami: Politická svoboda je, dľa môjho náhľadu, iba kus *surového,* pre človeka nezáživného *mäsa,* národnostná ale je *oheň, voda a soľ,* ktorou sa tá surovina záživnou činí. (NN I, 95, str. 1a), ...a preto neváham vysloviť to verejne, že ak je vôbec terajšia uhorská svoboda *mädom* — čo ale tiež tuším len vládna stránka tvrdí — tak my ešte i tento mäd, to mi Páni verte, *cez sklo národnostného zákon líženie* (NN I, 95, str. 1b), ...každé preťahovanie... iba rozširuje medzi tisícročnými bratmi Ugrie tú *rozpadlinu,* za jejžto premostenie sa obostranne... snažíme (NN I, 95, str. 1c).

Paulinyho novinársky štýl je v podstate triezvy. Hoci berieme materiál z článkov, predchnutých autorovým oduševne-

ním, ktorým sa usiluje strhnúť i čitateľstvo, nie je jeho štýl preťažený prebytočnými štylistickými ozdobami, akými oplývajú mnohé novinárske články dnešných čias. Ani pleonazmy, také hojné v našich novinách, najmä v časti politickej, nenájdeme v Paulinyho spôsobe vyjadrovania sa. Pauliny pri hromadení významove blízkych slov obmedzuje sa azda len na niekoľko voľných spojení synonym väčšinou v dvojiciach, pričom sa opäť usiluje iba zdôrazniť myšlienku zdvojením jednej predstavy: ... na ceste zákona hľadali si *liek a odpomoc*. — (NN I, 95, str. 1a), ano radi by sme veriť, že naši tisícroční spoluobčania, bratia Maďari, nechcú len pre seba *svobodu a slávu* a pre nás národnie *rabstvo a hanu* (NN III, 12, str. 2a).

Pauliny, tiež vedecký pracovník, pri písaní novinárskych článkov pre všetky spoločenské vrstvy vedel, v akej miere sa treba prispôsobiť čitateľstvu. V jeho článkoch sa vyskytuje napríklad pomerne málo cudzích slov. I tie sa nájdu mnoho ráz len ako slovká s významom menej závažným, skôr ako by len pre aktualizáciu: „*Breviter et confuse*" povedia dajedni; no mňa to nemýli ... (NN I, 95, str. 2a), ... národnostnia otázka, a hovoreno o nej z viacej strán, pravda, že zväčša len zo stanoviska kultúry, ale *per tangentem* predsa kde tu i politika spomenutá bola. (NN III, 12, str. 1c). Pauliny nezaťažuje štýl ani priveľkým hromadením substantív verbálnych, potrebných najmä pri spracovaní abstraktnejších tém. Napríklad v pomerne obsiahlej úvahe *K otázke národnej* (NN I, 95) sa vyskytuje pomerne málo substantív verbálnych, ako *utvorenie, pôsobenie, skrušenie, uzákonenie, riešenie, vyzývanie* a pod.

Ako sme konštatovali, jasný a vecný novinársky štýl so zameraním k dominante logickej aktualizuje Pauliny charakteristickými znakmi iných štýlov, najmä štýlu básnického a rečníckeho. Pauliny diferencuje jednotlivé štýly účinne, nie na úkor štýlu novinárskeho (ako sa často stáva v dnešnom žurnalistickom štýle) a pri oceňovaní Paulinyho novinárskeho štýlu môžme byť spokojní, že v dobe zpred pol storočia mali sme novinárskeho pracovníka tak vynikajúcich štylistických kvalít, ako bol Viliam Pauliny-Tóth.

Ľudovít Meliš-Čuga:

K ETYMOLOGII NÁZVU OBCE *PAŠTINA ZÁVADA*.

Obec *Paština Závada* máme v okrese Veľká Bytča. Pri písaní polročného vysvedčenia žiaka, pochodiaceho z tejto obce, vyskytla sa neistota v skloňovaní prvej časti spojenia *Paština Závada;* tvar *Paština* s krátkym koncovým *-a* naozaj na prvý

pohľad nijako nepripomína prídavné meno, ktoré by sme podľa povahy spojenia očakávali. To pomýli všetkých tých, ktorí nepoznajú skloňovanie tohto spojenia obyvateľmi tejto obce alebo blízkeho jej okolia. No logicky nevidí sa skloňovať tvar *Paština* v spojitosti *Závada* ako podstatné meno, teda skloňovať dve jednaké podstatné mená v jednom ucelenom spojení, čo tiež odporuje systému, aký sa vyvinul v podobných názvoch našich dedín a iných miestopisných názvov. Tu na úplné pochopenie tvaru *Paština* treba skúmať celý zjav so stanoviska historického; načim vysvetliť vznik tejto obce a spolu s ním objasniť aj etymologiu celého spojenia *Paština Závada.*

V stredoveku vznikaly nové obce i vnútornou kolonizáciou. Takzvaní lokátori (bývali to zväčša zámožnejší mešťania) osadzovali riedko obývané kraje, zakladali na panskom, mestskom, cirkevnom a inom majetku osady a za to dostávali mnohé výsady: richtárstvo (fojtovstvo) v novej obci, slobodný lán poľa, právo na mlyn zbožia (alebo soli), právo mať v obci mäsiarsky krám alebo krajčírsku dielňu a iné. Okrem týchto hmotných výhod získavali aj spoločensky: stávali sa po čase zemanmi. Takýmto kolonizačným centrom bola v XIV.—XVI. storočí na Považí napr. Žilina; žilinskí mešťania prichodili všade ta, kde bolo dosť pôdy na kolonizovanie, a zakladali nové dedinky a mestečká (spravovaly sa potom žilinským mestským právom, ktoré bolo nemecké), financovali ich osídlenie, stávali sa v nich richtármi (fojtmi) a dávali si potvrdzovať svoj úrad žilinskou mestskou radou. Mnohé obce na okolí majú mená po svojich lokátoroch, napr. *Kardošova Vieska* (pri Rajci) dostala meno po žilinskom mešťanovi *Kardošovi* (doloženom v žilinských mestských zápisoch), *Petrovice* (pri Veľkej Bytči) po mešťanovi *Petrovi,* ktorý ich kolonizoval, *Kolárovice* boly pomenované po lokátorovi *Kolárovi, Makov* po *Makovi*[1] atď. Iste aj neďaleká obec *Sunekova Závadka* má meno po svojom lokátorovi *Sunekovi, Čelkova Lehota* (pri Domaniži) po lokátorovi *Čelkovi, Kňazova Lehota* podľa *Kňaza, Mníchova Lehota* podľa *Mnícha.*

Podľa prvej časti týchto spojení z tvaru *Paština* (Závada) možno analogicky usudzovať, že obec dostala meno po svojom kolonizátorovi.

Okolitý ľud, najmä starší obyvatelia obce, rozprávajú o vzniku svojej dedinky len povesti. Podľa jednej z povestí žil vraj pred mnohými rokmi pod hradom, ktorého trosky dvíhajú sa na západ od dedinky asi na pol hodiny cesty peši, uhliar

[1] Václav Chaloupecký, Kniha Žilinská, XXXII.

menom *Paška,* ktorý tam pálil drevené uhlie. Neskôr, keď odkiaľsi prišiel Cigán a v kotline, kde leží teraz obec, začal kovať, pridružil sa k nemu *Paška* a tam si obidvaja vystavali svoje bydlisko. Keď ešte neskoršie pridružil sa k nim akýsi Závadský, založili terajšiu *Paštinu Závadu* (podľa Kroniky obce *Paština Závada*). Podľa inej povesti meno obce pochodí z toho, že na to miesto kedysi bol zavádzaný statok, najmä ovce a kozy, na pastvu; túto možnosť podporuje aj maďarské pomenovanie obce *Pásztor-Závad,* ako aj meno blízkej obce *Ovčiarsko,* i sama povaha pôdy, súca pre chov oviec a kozí.

Jasný lúč do histórie vzniku obce a jej pomenovania prinieslo objavenie starobylého rukopisu. Tamojší občan, vtedy starosta obce, Ďuro Rašovec, zmienil sa raz v rozhovore s miestnym učiteľom Holčákom, že má listinu, ktorej nik nerozumel ani z inteligentov, keď im ju ukázal. Učiteľ si ju požičal a zistil, že je z pergamenu, popísaného na jednej strane písmom, dnes neobyčajným. Listina je opatrená pečaťou veľkosti pol slepačieho vajca, s odznakom pánov asi neďalekého hradu Vyšehradu; odznak je nezreteľný, pergamen tuhý, písmo — okrem na záhyboch — dosť zreteľné a čitateľné. Text listiny je písaný po latinsky a stručný obsah v slovenskom preklade je asi tento:

„My dvorský slúžny (iudex curiae) Pavol pána Ľudovíta z božej milosti kráľa uhorského... chceme rozmnožiť majetok osadníkov... Sverili sme teda pozemok medzi Hričovom a Peklinou (v rukopise je Patlinou) pozdĺž potoka zvaného Patlinou Paškovi, aby ho podľa zvyklostí práva nemeckého osadil a vlastnil... Prenechali sme tiež tomuže Paškovi a jeho potomkom právo vyberať tretinu zo súdnych pokút ako aj pre krádež, ba aj vraždy... Ďalej oprávnili sme tohože fojta, aby dbal nad dodržiavaním všetkých zvyklostí svojho rodného kraja podľa svojej vôle. Ďalej postúpili sme tomuže Paškovi les, ležiaci na sev. od pozemku a keby on (Paška) mohol nejakých kolonistov v onom lese osadiť, nech oni po dobu 16 rokov sú od dávok oslobodení. Potom stanú sa vlastníkmi pôdy podľa nemeckého práva. (Označenie hraníc nasleduje.)

Napísané na Vyšehrade v predvečer sviatku Nanebevzatia Panny Márie r. 1344."[2]

[2] Uvádzame z nedostatku pôvodnej listiny, ktorá je t. č. už v Národnom múzeu v Turč. Sv. Martine, z Kroniky obce Paština Závada. Z tejto listiny vyplývajú skutočnosti: 1. Meno obce nie je z maď. *Pásztor-Závad,* ale má meno po svojom lokátorovi *Paškovi,* ktorý tituluje sa ako villicus, t. j. *fojt* (richtár); 2. obec bola založená na práve nemeckom; 3. blízky hrad, ktorý je teraz v zrúcaninách, mal meno *Vyšehrad.*

S dnešného, synchronického hľadiska tvar *Paština* ako prisvojovacie prídavné meno k priezvisku *Paška* vidí sa neobyčajný, lebo miesto prípony *-ina* očakávali by sme príponu *-ova: *Paškova Závada* ako *Sunekova Závadka, Čelkova Lehota* ap. Na to, že tu skutočne ide o prídavné meno prisvojovacie, najistejšie poukazuje jednotné skloňovanie tvaru *Paština* v názve obce u ľudu podľa tamojšieho úzu: ideme *z Paštinej Závady,* blížime sa *k Paštinej Závade,* bývame *v Paštinej Závade* ap. Nadovšetko z toho skloňovania je zjavné, že tvar *Paština* treba pokladať za tvar prídavného mena; no nemožno pokladať za akostné prídavné meno (teda je na mieste koncové krátke *-a*), ani za podstatné meno (prípadne spodstatnené), aké máme v názvoch typu *Peklina, Klieština.* Takto nijako nepríde skloňovať tvar *Paština* podľa vzoru *ryba.* Keby tvar *Paština* v spojení *Paština Závada* bol vo funkcii podstatného mena, bolo by treba oddeliť aj pravopisne obidve podstatné mená spojovníkom, ako je to v prípade *Frývald-Trstená, Súľov-Hradná.*

Tvar *Paština* je zaiste prídavné meno prisvojovacie k podstatnému menu *Paška,* ktoré so svojím zakončením na *-ka* predstavuje staré *a*-kmene. V cirkevnej slovančine bývaly všetky *a*-kmene ženského rodu, aj keď označovaly mužskú bytosť[3], a zato priberaly pri prídavných menách prisvojovacích prípony ženské *-inъ, -ina, ino,* napríklad: *vojevoda — vojevodinъ, sotona* (zo *satanas*) — *sotoninъ, Jona* (z *Jonas*) — *Joninъ* ap.[4] Tento tvar v spojitosti s mužským podstatným menom predstavuje aj staré slovenské priezvisko *Tomin*[5] (*syn*); základ je tu stará slovenská forma *Toma - Tóma* (porov. české priezvisko *Tůma*) z cudzieho slova *Tomas,* ako je aj *Jóna*[6] z *Jonas.* Sem patria svojím pôvodom aj miestne mená na *-ín* typu *Kubín, Malatín, Lučatín*[7], kde treba predpokladať prvotnú koncovku prídavného mena prisvojovacieho *-in* k osobnému menu *Kuba, Malata, Lučata;* koncovka *-ín* dostala dlhú kvantitu podstatných mien miestneho významu typu *včelín, kurín.* Na pôvodnú krátku kvantitu ukazuje priezvisko *Kubinec,* odvodené

[3] Porov. Miloš Weingart, Rukověť jazyka staroslověnského, Praha 1937, str. 154.

[4] Dr. Štefan Hlavatý, Vývoj skloňovania podstatných a prídavných mien slovenských, Trnava 1922, str. 182.

[5] Toho času (16. III. 1944) priezvisko Š. *Tomín* vidieť na tableau "Absolventov I. dámskeho krajčírskeho kurzu v Turč. Sv. Martine", ktoré je vyložené vo výklade kvetinárskeho obchodu *Slavíka* v Turč. Sv. Martine.

[6] O tom Dr. Ján Stanislav, Kultúra starých Slovákov, str. 67.

[7] Porov. Dr. Ján Stanislav, Kultúra starých Slovákov, str. 25.

od predpokladanej pôvodnej formy mena obyvateľa osady *Kubin.*

Z tohto vidieť, že aj v starej slovenčine všetky tieto podstatné mená, zakončené na *-a,* teda *a*-kmene, boly pôvodne ženského rodu, ako na to poukazuje aj terajšie podstatné meno *chlapina*[8] a taktiež aj stará čeština pri podstatnom mene *sluha* (porov. zo staročeského textu: *Ty sluho nevěrná*). Takto je už dobre pochopiteľné, prečo aj tvar *Paška* dostal v tom čase prisvojovaciu príponu ženských podstatných mien *-ina.* Nie je také tvorenie v slovenčine osamotené. Tak isto je tvorené aj slovenské podstatné meno *gazdiná* z podstatného mena *gazda,* ktoré taktiež kedysi predstavovalo ženský rod: *gazd(a)+ina > gazdina;* terajší tvar *gazdiná* s predĺženým koncovým *-á* je podľa akostných prídavných mien typu *pekná* (SR VI, 333). Pri tvare *Paština* ostáva tvar prisvojovacieho prídavného mena bez zmeny, s krátkou kvantitou.

Jeho vznik so stránky hláskoslovnej môžeme si predstaviť takto: z tvaru *Pašk(a)+ina* zmäkčením spoluhlásky *k* vplyvom nasledujúcej samohlásky *-i* vznikol tvar *Paščin* (porov. čes. *matka* — *matčin* a staré slovenské priezviská typu *Polčin, Sýkorčin*); *skupina -šč-* predstavuje skupina *štš,* nakoľko spoluhláska *č* sa skladá zo spoluhlások *št,* a jej zjednodušením (*štš > št*) vznikol tvar *Paština,* teda vcelku proces išiel takto: *Pašk(a)+ina > Pašk+ina > Paščina* (*z Paštšina*) *> Paština.* Tvar *Paština* so svojou hláskoslovnou zmenou je vzácna jazyková pamiatka a príspevkom k historickej gramatike slovenského jazyka. (Porov. o tom článok univ. profesora Dr. Jána Stanislava, uverejnený v Slováku zo dňa 27. februára 1944, str. 4.)

Zo všetkého je jasné, že tvar *Paština* v spojení *Paština Závada* príde skloňovať podľa vzoru *matkina,* ako je to aj v ľudovom úze:

A. *Paštinu Závadu*
L. (v) *Paštinej Závade*
I. (s) *Paštinou Závadou.*
N. *Paština Závada*
G. (z) *Paštinej Závady*
D. (k) *Paštinej Závade*

[8] Doklad z literatúry: Pri mne ležal Trenčan, pltník, *vysoká chlapina.* Kalina II, 90.

Z PRÁVNEJ TERMINOLOGIE.

JUDr. *Ján V. Ormis:*

DIELČÍ — ZLOMKOVÝ — ČIASTKOVÝ.

Prídavné meno *dielčí* vyskytuje sa v právnej terminologii v dôležitých termínoch *dielčí dlhopis, dielčia účastina.* Ako iné právne termíny, tak aj tieto možno podrobiť revízii s rečovej a obsahovej stránky. Upozorňujem však hneď tu, že okrem tohto adjektíva bude treba podrobiť revízii aj druhé prídavné mená s tou istou príponou: *rozhodčí, smierčí.* Je nepochybné, že sú právnikovi všetky tieto slová potrebné, no nevyhovujú s rečovej stránky, lebo sú nesprávne utvorené, a preto treba hľadať za ne vhodnú náhradu.

V Pravidlách slovenského pravopisu z r. 1940 adjektívum *dielčí* sa vôbec nenachodí (viď ich str. 165), **rozhodčí* sa vyskytuje s hviezdičkou (str. 363), čo znamená, že ho nepokladajú za dobré, napokon adjektívum *smierčí* Pravidlá (str. 380) uvádzajú ako správne. Pretože ani v gramatických a pravopisných statiach Pravidiel, ani v ich slovníkovej časti adjektívum *dielčí* sa výslovne nezavrhuje, právnici až doteraz nechceli sa ho vzdať, i keď tu už boly pokusy nahradiť ho inými výrazmi. Prv však, ako by sme pouvažovali, čím by sa dalo nahradiť adjektívum *dielčí* — keďže podobne utvorené adjektíva *rozhodčí, dozorčí* sa pokladajú za chybné — všimnime si jeho význam a funkciu v právnej terminologii.

Každá účastina je síce dielom účastinnej istiny, každý dlhopis je dielom (istou čiastkou) dlhu (štátneho alebo iného), ale je rozdiel medzi *celou* a *dielčou* účastinou a podobne medzi *dlhopisom* a *dielčím dlhopisom. Celá* účastina môže znieť napr. na 1000 Ks, kým *dielčia* účastina zneje napr. len na 200 Ks a až päť takýchto *dielčích* účastín rovná sa jednej *celej* účastine. Podobne je i s pochopom *dielčí* dlhopis *a contrario* dlhopisu. (*Dielčie* účastiny a *dielčie* dlhopisy sa vydávajú preto, aby si ich mohli kúpiť aj majetkove slabší jednotlivci, ktorí by nemohli kúpiť *celú* účastinu, resp. *celý* dlhopis, prípadne viac kusov z nich.)

Podľa analogie *dozorčí* — *dozorný* dá sa uvažovať o náhrade adjektíva *dielčí* adjektívom *dielny.* Ťažkosť je však v tom, že adj. *dielny* právnikovi znamená čosi iného, to, čo je *deliteľné*[1] a čo sa v maďarčine vyjadruje termínom *osztható.* Po-

[1] Viď Právnický terminologický slovník Fajnora a Zátureckého, časť II, str. 15.

chop *dielny* sa vyskytuje i v ľudovej reči a má ten istý význam (*dielna* listina je napr. listina o deľbe majetku medzi niekoľkými účastníkmi). Ako vidno, adj. *dielny* nemôže byť náhradou za *dielčí*.

Adjektívom *zlomkový* nahradil adjektívum *dielčí* Dr. Jozef Fundárek vo svojom diele Obchodný zákon (1926, 91). *Zlomok* je však najčastejšie matematický pochop a nehodí sa celkom na vystihnutie pochopu *dielčej účastiny, dielčieho dlhopisu*. Pochop *dielčí* je v právnej (aj finančnej) terminologii zaužívaný, dobre zakorenený, kým pochop *zlomkový* nie je zaužívaný, a preto právnikovi zneje cudzo. *Celá* účastina je dielom (čiastkou) základnej istiny, kým *dielčia (zlomková)* účastina je síce tiež dielom základnej istiny účastinnej spoločnosti, ale jej hodnota je len dielom (čiastkou) hodnoty celej účastiny napr. v pomere 1 : 5. Rečove správne proti pochopu *celý* možno postaviť pochop *zlomkový*, lenže obsahove lepšie zodpovedá pochop *dielčí*. Preto lepšie, lebo koniec koncov nielen *„zlomková"*, ale i *celá* účastina je zlomkom základnej istiny a rozdiel medzi týmito dvoma zlomkami je v tom, že viacnásobok hodnoty jedného z nich je hodnotou druhého. Hodnota *celej* i hodnota *dielčej* účastiny určuje sa súčasne, jedny i druhé účastiny existujú popri sebe a „zlomková" účastina nevzniká až deľbou „celej" účastiny. Ako rozbor pochopu *zlomkový* ukazuje, tento pochop nevystihuje tak dobre charakter *dielčej* účastiny (a contrario *celej*), ako ho vystihuje pochop *dielčí*.

Keďže hodnota dielčej účastiny je čiastkou hodnoty celej účastiny, dá sa uvažovať o tom, či by pochop *dielčí* nebolo možno nahradiť pochopom *čiastkový*. Hovorilo by sa teda o *celej* a *čiastkovej* účastine.[2] Proti pochopu *čiastkový* možno namietať to isté, čo proti pochopu *zlomkový*, že totiž ide o pochop novozavádzaný proti pochopu už vžitému *(dielčí)*. Ale pochop *čiastkový* rečove dobre obstojí popri pochope *celý* a proti pochopu *zlomkový* má ešte i výhodu, že nie je matematickým pochopom, keďže pochop *čiastka* sa používa v bežnej reči. Pochop *čiastkový* dobre vyjadruje vzťah *čiastkovej* („dielčej") účastiny k *celej* účastine, a práve tak dobre i vzťah k základnej istine, lebo vo vzťahu k nej — ako som už vyššie zdôraznil — je *čiastkou* (dielom) nielen hodnota *dielčej*, ale i hodnota *celej* účastiny.

Názov *dielčí (dielčia účastina, dielčí dlhopis)* je teda rečove nesprávny. Dobre ho nahrádza pochop *čiastkový*, ktorý zodpovedá i obsahove, lebo vyjadruje vzťahy k celej účastine

[2] Nie o *čiastočnej*, lebo to je zas iný pochop.

aj k základnej istine. Z toho vychodí, že i pre oblasť právnej terminologie možno odporúčať termíny *čiastková účastina, čiastkový dlhopis.*

O podobne konštruovaných termínoch *rozhodčí* a *smierčí*, s rečovej stránky nesprávnych, napíšem inokedy. Tu podotýkam o nich len toľko, že sú v právnej terminologii zaužívané.

Ján Chripko:

SEKUNDÁRNE INTERJEKCIE.

(Pokračovanie.)

1. Ustrnulé imperatívy:

Slovenský tvar *poď* od slovesného koreňa *pôjdem ... pôjdu* stráca svoju pôvodnú funkciu imperatívu a stáva sa sekundárnou interjekciou na označenie pohybu: Tie (kryštaly) sa rozsialy jak božie blesky a jabko, *poď!* — dolu stránim (Botto, Spevy 64).

Pri rozprávaní o minulom čase interjekcia *poď* v spojení s predmetom *ho* dostáva význam indikatívny: opásal si Kristinkinu čiernu sukňu a *poď ho* na kveštu ta od západného kraju v okrese (Blaho, Slabí 44).

V podobnom spojení výraz *poď* môže zastupovať aj iné sloveso, najmä ak ide o expresívne vyjadrenie deja: starý otec pozeral za ním oknom a hovoril: „Ten bude ešte len po prvý raz v dedine." Ak prišiel s drotárom i drotárik, sbehla sa nás na naše podstenie celá škola, a *poď* s drotárikom do reči (Taj. I, 111).

Popri imperatívnych tvaroch slovesa *ujsť: ujdi, ujdite* v niektorých nárečiach bývajú aj tvary so zaniknutým polosamohláskovým *ĭ: uďi, uďiťe,* ako je to v prípade *poď;* tieto tvary majú len funkciu interjekcie. Do literatúry sa ešte nedostaly. Napr.: *udi!* ‚Na bok!' (SR VIII, 147). No výraz *udi* v povedomí toho, kto ho nepozná z vlastného nárečia, je riadny imperatívny tvar slova oblasti nocionálnej a vyníma sa z nej len zintenzívnením imperatívnosti. Zdá sa, že interjekcionalitou funkčne ho možno zaťažiť viac len teoreticky.

Takéto ustŕňanie imperatívnych tvarov je asi novšieho dáta a býva časté. Najmä v obdobnom cudzom výraze *maršt* necíti sa vôbec určitý slovesný tvar (porov. franc. *marche* ‚kráčaj').

Veľmi časté je *hybaj.* Je to imperatívna interjekcia; vznikla z riadneho imperatívu *hýbaj* s dlhou kvantitou, ktorá

je tiež na koreni základného slovesa *hýbať (sa)*. Tu treba vychodiť z prvotného zvratného slovesa, ako ukazuje aj imperatív s náležitou kvantitou *hýbajme sa* vo vete: popichol koníka: „S Bohom! Páni bratia, vo meno božie *hýbajme sa*“ (Kalinč. VI², 33). Skrátenie dlhej slabiky pri imperatívnej interjekcii *hybaj* a vynechanie zvratného zámena *sa* možno vysvetliť kategorickým dôrazom.

Slovesný pôvod tvaru *hybaj* je dobre zreteľný, ak sa ním vyjadruje výzva na odchod, to jest ak ešte do istej miery zotrváva v pôvodnej funkcii imperatívnej: Rybárka sa zobzerala, vidí, že je niže mosta malá voda. „Starý, *hybaj* — prebŕdneme.“ (Kuk. VIII, 26). „To je náš program. A prostriedok na jeho uskutočnenie je trpelivosť. A teraz *hybajme* — každý svojou stranou ...“ (Kuk. V⁴, 99). Vinco sa pochlapil! Hotovo! *Hybajme!* Vyrútili sa do svojich izieb (Boden., Zapál. srd. 38). pokoja mať nemôžeš, všetko kričí: *Hybaj!* (J. Kráľ, Bal. a piesne³ 3). „... *Hybaj* mi z môjho domu, kým ťa pomsta moja nezastihne!“ Vladimír pozrel bokom ... a odišiel (Kal. III², 135).

Už celkom interjekčná povaha tvaru *hybaj* je pri označení rýchleho pohybu, úteku, najmä ak niet shody s podmetom: chlapci pohádzali triesky, čo mali v náručí, a *hybaj* v nohy (Kuk. VII³, 90). Chlapci medzitým zočili učiteľa, poštuchali sa, a *hybaj* ponad ploty do záhrad a poza humná (Kuk. VII³, 99). Prevracal sa s boka na bok ... Ako tak ide, noha sa mu ušmykne — *hybaj* rovno tvárou do sypkého snehu (108). Raz sa v to vezme Turan kňaz, / že on tú pannu chytí. / Dá zrobiť jednu veľkú sieť... A *hybaj!* tichým večierkom / zasadne na breh plesa (Botto, Spevy 53). Tu otec hneď obul čižmy ...a *hybaj* s listom na Turie Pole (Bod., Rozpr. 15). Myslel zpočiatku (Kúrňava), že ho porazí od zlosti, ale potom sa sobral a *hybaj* k richtárovi (Urb., Živý bič⁶ 99). Keď som sa najedol pečených zemiakov so surovou kapustou ... ja *hybaj* do mlyna (Kuk. I⁴, 91). Zrazu zazrel otca vyjsť z drevárne ... somlel sa dolu s matraca a *hybaj* krížom cez blato k nemu (Šolt. III, 31). valašky pochytia, zdupnú ako capi a *hybaj*, idú sa ti najesť dakde mäsa! (Kráľ, Bal. a piesne³ 4). ... k sebe ich volala, / a tí, *hybaj!* jarky, poľom — (8). „Ach, *hybaj* mi, ty starý hriešnik“, prehodí dôverným hlasom Ferenc, „už z teba nikto nevyženie starého Adama ...“ (Kal. VIII², 46). ... a zlí oťec *hibaj* v nohi (Polívka, Súpis III, 276). „... uviazali o šťiri vouy a ťieto pošibali a hybaj milýho čuoveka roztrhli na štiri kusy.“ (133). „Us som ťi tu moja milá, *hibaj* somnou do posťele ...“ (Národopisný sborník 1943, sväzok 4, číslo 4, str. 244). Nuš milí aj šjou *a* ďjouča mu hoďilo gnu tú šatu. A *hibaj vnohi* čo hej duša

stačila... „Poť milá moja, prišiou som si pre ťeba; *hibaj* na sobáš, ale *hňeť!*" (247), Ako on skoču tu ona *hybaj,* ale on hnau za ňou tuho (254).

Výslovnosť dlhej slabiky *-aj* býva hodne predĺžená: Po frištiku moj milí cigán — *hybâj!* (Štiavnik—Spiš), tam skoro hrúzou skapala, lebo viďela ako jej Janko obžjera kosťi zmŕtvich. I *hibáj,* uťekala domou (Národopisný sborník 1944, sväzok 4, číslo 4, str. 243).

Význam odporovací: A: Bol som až v Trantárii. B: *Hybaj het!* (Neverím, to nie je vôbec pravda). (Štiavnik—Spiš.)

Údiv: A: Bol som až v Trantárii. B: *Hybaj het!* (Nevrav, vážne?) (Štiavnik—Spiš.)

Spojenie *hybaj het* vo funkcii prívlastku (ako prívlastková veta): Taký je dobrý, že *hybaj het!* (že to až treba obdivovať — veľmi dobrý). (Štiavnik—Spiš.)

Aj v imperatívnom tvare *pakuj!* treba vychodiť zo zvratnej formy základného slovesa *pakovať sa,* ako pri interjekcii *hybaj.* Imperatív cíti sa ako sekundárna interjekcia, najmä ak berieme do povahy prenesený význam zvratnej formy *pakovať sa* ‚stratiť sa, odchodiť nie po dobrom': „A keď je tvoja — ta, *pakuj* mi s ňou s môjho gruntu!..." (Kuk. VI², 87). „Čože tu hľadáš? *Pakuješ ho!*" (Kuk. I⁴, 80), ‚*Pakuj mi* z domu...' (Kuk. II, 84), „... Sto ráz som vám povedal, aby ste mi nešli na oči takýto. *Pakujte!*" (Kuk. II⁴, 49).

Býva však i tvar so zvratným zámenom *sa;* to je znakom, že ide tu o interjekciu veľmi mladú, keďže si stačila ešte zachovať v ustrnulom tvare interjekcie zvratné zámeno *sa: Pakujte sa* mi s očú! Nech vás nevidím, lebo vás tiež dám pozavierať. (Jégé, Šang.⁶ 24), „Nože *sa* mi *pakuj* ta, do stajne. Ja si najmem, aby si vedel!" (Taj. V, 143), Ak sa chcete vadiť alebo biť — *pakujte sa,* vykúrim vás všetkých, muzikanti domov a pokoj! (VHV, Zem 31).

Funkciu sekundárnej interjekcie zastáva i tvar prítomníka *pakuješ sa,* ak je vo význame rozkazovacieho spôsobu: „Hneď a hneď sa pober s nimi (prasci) ... Aby mi na oči nechodily, ani ty! Ty, ty — *pakuješ sa* mi s nimi..." (Kuk. XI, 34).

Funkcia imperatívu sa stiera aj pri tvaroch s krátkou kvantitou *vitaj, vitajte* (porov. *vítať)* a dostávajú význam interjekcie, ktorý sa používa na privítanie s významom ‚buď vítaný': „*Vitaj,* Katica!" ozvala sa šora Anzula (Kuk. V⁴, 121), „*Vitaj,* Mišo, *vitaj!* Sadni si." (VI², 56), „*Vitaj,* Daniel, *vitaj!* Ej, nenazdal som sa, že tak naponáhle prídeš" (XII, 61), — Samko, priniesol Ťa Boh! *Vitaj,* starý priateľ! (Jégé, Šang. 239), „*Vitaj,* sin muoj, *vitaj!*" zvolau a padou mu okolo hrdla

(Pol., Súpis III, 211), „*Vitajte,* Ondrejko! Sadnite si", vyzývala gazdiná (Kuk. II², 160), „*Vitajte,* Števko!" volá chlap na prielaze (III², 36), „Dobrý deň, mamka Pôstková! *Vitajte!* Čože ste nám doniesli?" (Taj. IV, 5), Stano sa zaradoval. „*Vitajte, vitajte!*" zavolal... a bral s Karlových pliec plášť (Vaj. V², 304), Privítaj ho srdečne. Rózka s odvrátenou tvárou zašeptala: „*Vitajte!*" (Jégé, Šang.⁶ 240), „*Vitajťe* vraj, ďjevki moje, *vitajťe,* kďe že ste sa tu nabrali...?" (Pol., Súpis III, 277). (SR VI, 81—84.)

I tvar *počkaj* — imperatív od slovesa *počkať* — býva interjekciou vo svojom prenesenom význame, ktorého sa uživa pri vyhrážaní: „... A ako ju vykrúca — na moj' hriešnu ... hm, ani mládenec. No, *počkaj!*" (Kuk. I⁴, 73), „Dá tebe rechtor — *počkaj!*" (93). Pri zúfanlivom rozhodovaní: „Pre ňu ma — ach! nik' nechce ... preč! — ona musí z cesty!" A zlým ohňom zbĺkne zrak: „*Počkaj, počkaj!* — zrobím tak!" (Botto, Spevy 101).

Povahu sekundárnej interjekcie majú i výrazy ináč zjavne určité, napr.:

a) *iď: „Iď* ty, *iď!"* tľapol ju dlaňou po ľadviech (Kuk. VI², 85). Ešte zreteľnejšie je v zosilnenej složenine *iďže* v spojení s *ho: „Iďže* mi *ho* — zafúľanec!" odprášila ho stará mať k trojnožke (Kuk. II⁴, 202), „Ach, joj — *iďže ho* v čerty!" zasmiala sa jedovate Bežanka (Kuk. I⁴, 58).

Označujeme ním zavrátenie, odmietnutie, zápor: „Veď keby bol baran, a nie jarka..." „Ach, *iď!"* osopil sa naň Adam. „Kdeže ti bude baran, keď je raz jarka." (Kuk. VIII, 166).

Okrem formy imperatívu *iď* i tvar 2. osoby prítomného času *ideš* vo funkcii kategorického rozkazu dostáva postavenie interjekcie: „*Ideš ho* sem! Zhoríš tam — poď von!" (Kuk. I⁴, 80), „*Ideš,* sto striel sa ti v materi, ty odkundes, čos' i s celou svojou perepúťou dušu zapredal!" (Kal. I⁵, 111), — *Ideš ho* sem! — zahrozí sa Martin (Ráz., Krčm. k. 121).

b) *choď:* imperatív *choď* slovesa *chodiť* máva funkciu interjekcie pri hneve, vyhrážaní s významom ‚prac sa!': Mládež sa rozosmiala, no Hľonzo sa nahneval. „Aleže mi *choď!"* zasipel vyhrážavo (Tim. III, 198), „*Choď* mi s očú: môj syn bol švárny, pekný až milá vec, a ty si len ohava!" (Dobš., Pov. IV, 82). „No, čo ich (ošípané) bijete?" napomína ju Mišo... „Veď vám nič nerobia!" „Môžu čakať! Zázraky!" „Ale tie nebudú čakať, lebo nemajú rozumu. Tak ich darmo bijete." „Ale *choďte* mi *ho*! Čo sa tu postavil, ako stĺp!" (Kuk. II⁴, 47).

Býva pri zavrátení, odmietnutí, zápore: — Čo, si žiarlivý? — Je zavše — uškrnie sa Gejza. — Ale *choď,* — osopí sa na

neho brat a v chvíli sa rozpáli (Ráz., Krčm. k. 326), — A nehneváš sa na mňa? — Prečo? — Pre Gelba! — Ale *choď!* — chytí ju za obe ruky (Ráz., Krčm. k. 370), A: Mohli by ste Marku už vydať. B: Ale *choď,* čo ti to prišlo na rozum (úzus).

nech — dezideratívna „partikula" (odpovedá čes. *ať!*) vznikla zo slovesa *nechať.* Ustrnulosť výrazu je zrejmá zo zdvorilostných foriem: „*Nech sa páči,* mladý pán", riekla (Vaj. II, 116), *Nech sa ľúbi!* (Ráz., Krčm. k. 326). (K druhej, nie tretej osobe!)

Samo *nech* znamená už len asi ‚dobre', alebo ‚nech je, ako je'. V takejto funkcii stáva sa interjekciou logickou a má vetnú platnosť: Kto sa zrodil, / aby prachom sa brodil, / *nech!* V mojej duši veselosť a smiech! (Smrek, Cvál. dni 47), Sú páni?? *Nech!* I ja som pánom, slobodným pánom svojich viet! (Ráz., Šípy duše 50).

Exklamatívnosť svedčí o interjekcionálnej povahe: Ivan: *Nech žije* náš pán ujo, pôvodca nášho šťastia! Všetci: Sláva mu! *Nech žije!* (Urbk. XXVII, 78), zavznievalo jedným hlasom: „Šavelský — *nech žije Šavelský!*" (Šolt. VI, 24), Ujko... Tak je, sláva, *nech žije!* (Stod., Minister 5).

Výraz *nech žije!* odpovedá srbskému a chorvátskemu *živio!* a latinskému *vivat!,* ktoré sú v slovenskom povedomí jedine ako interjekcionálne výrazy. Interjekcionálnu povahu cudzích užitých výrazov posilňuje nechápanie vlastného významu, vyplývajúce z neznalosti danej reči.

Už menej slovesom sa cíti: *Božechráň!* Jeho transkripcia svedčí úplne pre interjekcionálnu povahu a má význam odporu ‚ešte čo, ešteže čo': „Milina, daj zaucho Samovi!" ...Ona odstúpila s hrôzou: *Božechráň!* (Tim. VI, 102), „Ďuro, zasa ma chceš nahnevať?" „No-no, božeuchovaj, *božechráň,* ale..." (Hron., Žltý dom 11), I biedy sa natrela a ľudia, viete, akí sú u nás pľuhaví. Bližnému pomôcť, *božechráň!* (Urb., Živý bič[6] 172), Som ja ozaj blázon? — Ale, *božechráň,* drahý pán advokát (Gašp., Červ. kor. 50), „...Znáš čudáka: *božechráň* s niekým ztratiť slova, pozasmiať sa — tým menej!..." (Hv. I[3], 243).

Orácie — modlitby, vzývanie Boha (dobré i zlé) dnes zväčša klesly na interjekcionálne výrazy. Prezrádza to smysel, intonácia i transkripcia. Ustrnutie je pomalé, postupné. Tak ešte ako sloveso sa cíti: *„Dajže, Bože,* ľuďom biednym, čo nemajú..." (J. Kráľ, Básne a piesne[3] 65). Pravda, menej slovesom sa cíti: *božechráň!*

Povaha interjekcie je dobre zjavná pri tvare *bodaj*[1], ak nie je v užšom spojení s určitým slovesom; vlastne ide tu o celý interjekcionálny výraz: nezvedely, iba keď im zaľupkala za chrbtom zástera. „Joj, *bodaj vás,* majster — ako som sa naľakala!" (Kuk. I[4], 92), „Ľaľa! *Bodajže ťa aj* s hlavou!" A pľasol sa širokou dlaňou po čele (Kuk. I, 170), „Povedz mi, synku, kto ťa sem nasypal?" ... „Veď vieš — ako prepustený vojak", odpovedá Martin. *„Bodaj ťa!"* na to Juro. „No sadni si medzi nás" (Kuk. VI[2], 16), Ťažko sa bolo pohnúť. No vymotal som si ruky a zachytil sa nimi, čoho som sa mohol. Najpríhodnejšie boly jeho dlhé, husté vlasy. *„Bodaj ťa,* aby ťa!" zašomral notárius a postavil ma na pažiť (Kuk. X, 36), Tu im ten dovedie plný dvor potkanov. *„Bodajž' ťa",* hreší hneď Slováček, keď príde domov a vidí, čo sa stalo (Ráz., Svety II[2], 296), „... A ja, sprostá Dora, bola som sa ešte i radiť u nej. Načo sa tá len modlí? *Bodajž ťa!* Tá ani v tej zemi nebude mať pokoja!" (III[2], 83), Ďuro bral si po jednom hrašku z misy... nožom vo štvoro rozkrájal: ale keď na koniec noža chcel zapíchať, rozmrvil sa mu na obrúsku každý kúsok. „I *bodajže ťa,* abyže ťa!" (Dobš., Pov. VII[3], 18) ap.

Čistá interjekcia bez spojenia so zámenom osobným je u Hviezdoslava: *Ham.* Ej, *bodaj-prebodaj,* prečo ho poslali do Anglicka? (XIII, 129).

Pri užšom spojení s určitým slovesom druhotná interjekcia *bodaj* (*bohdaj*) stráca význam interjekcionálny, dostáva funkciu partikuly — spojky a má dezideratívny smysel ‚kiež', napríklad: *Bodaj by vás,* vy mládenci, čerti *vzali* (ľud. pieseň), „... odpráši vás z domu..." *„Bodaj by ste nezlyhali — bodaj ste* sväté slovo *povedali!* Ja iba to chcem..." (Kuk. I[4], 184), Veď čo sa len i tej prekliatej diviny, čo mu krky zlomila, nanosil! Júj, *bohdaj by* ju nikdy *nebol videl!* — zaplakal Adam zas (Jégé, Šang.[6] 11), „... Niekto, *bohdaj pokoja nemal,* nás oznámil vrchnosti..." (Taj. V, 75) ap. V starších zaklínaniach ani nebýva partikula *bodaj:* „Ej, nevoľa ho metala", odpovie jeden (Dobš., Pov. X, 43).

Na interjekciu klesol i výraz *bohuprisahám,* ktorý v tejto forme zachytil Bodenek: Ak nejdeš dobrovoľne, privlečiem ťa ta násilne, *bohuprisahám,* to mi ver (Zapál. srd. 133). Ale častejšia a priliehavejšia je interjekcionálna forma so stiahnutým tvarom *prisám* < *prisahám: bohuprisám:* No, ale tú palátku, *bohuprisám,* akosi dlho hľadajú! (Gacek, Sibír, 273),

[2] Tvar *bodaj* pochodí z výrazu *bohdaj* a zánik *-h-* ľahko vysvetliť artikulačne; *daj* je 2. os. sg. imperatívu od slovesa *dať.*

„A ja ani s rychtárom!" smeje sa Mišo. „Lebo rychtár musí každého mamľasa slúchať, a ja iba seba..." *„Bohuprisám,* svätú pravdu vravíte!" (Kuk. II[4], 38).

V ľudovej reči na zmiernenie tejto príhahy používajú aj obmeny: *prisámpalku* (prisahám Paľkovi), *prisám palku hej!* (Spiš—Štiavnik).

Dôraznejšia interjekcia sa cíti vo výraze *bohuotcuprisám:* — Tak potom nech príde, — hromžil, — lebo *bohuotcuprisám,* prekabátim ju s niektorou druhou (Figuli, Tri kone 69).

Popri forme *bohuprisám* je i forma *prisámbohu* s tým istým významom: *„Prisámbohu,* je špiritus!" zaklial sa druhý, keď ochutnal (Taj. I, 96), — Slovom, Hlavajová je šikovná žena? — usmial sa notár. — Je, *prisámbohu!* (Urb., Živý bič[6] 36)... Či som ti to nezakázal? Dievča, nedráždi ma, lebo *prisámbohu* ťa zabijem". (Urbk. XXI, 53).

Obmenená, oslabená forma je *prisámvačku:* bola jediným radostným úsmevom... sa nevedel zdržať, aby nezastal a nepošepol Trčkovi: „Cyril, *prisámvačku,* tá plavovláska hen vonia mliekom... Kto je to?" (Urb., V osídl. 258).

Bysťubohu: — Ih, *bysťubohu,* veď to čierny Jack! Rád by ho chvatnúť (Ráz., Bača Putera 202), ... mimovoľne zamihal očami, ustúpil a pomyslel si: — Uj, *bysťubohu,* to je dlanisko! (Urb., Živý bič 66), Sedmík sa pustil do hrozitánskeho smiechu. — Ej, *bysťubohu!*... Ale zarábaš (Urb., Hmly 384).

Celá veta: *Bysťubohuotcuprisám!*

Samo *bysťu!* v spojení s ustrnulým vokatívom: „I *bysťu* svete! Veďže ma už i ponúknite z toho mäsa, keď ste ma prijali!" povedal Hraško (Dobš., Pov. I[3], 63), „Ej, *bysťu dade!* Čože toto bude?" povedali gazdovia a hľadeli s otvorenými ústami na Lomidreva. Ale robota, ako čo by klipnul, bola vykonaná (X, 43), predieral sa národom ... na peron. — Pusťte ma, *bysťu!* Ja mám retúrku! (Taj. XII, 49).

Slovesného pôvodu je aj partikula *veď.* Ako sekundárnu interjekciu treba ju chápať, ak sa jej používa na znak súhlasu, obyčajne s nejakou výhradou: „... To na jedno vyjde: či im v truhle ležať a či u farbiara." *„Veď už hej..."* (Kuk.. I[4], 53), „... Alebo keby si sa nebol aspoň podpísal — načo si sa len podpisoval?" *„Veď to, veď to!..."* (Kuk. II[4], 189), „Akože!" prisviedča šor Baldo. „Víno je hotové a Duje upečie dvoch barancov". *„Veď tak,"* pokyvuje načelník hlavou (Kuk. IV[4], 32), „Darmo chovať nič po nič. Psa nepredáš, ale ošípanú predáš!" *„Veď hej.* Ale človek neusne, čo sa bojí o ovce..." (Kuk. VII, 8), „Ty — a moc nejedz... ak sa i nenaješ, preto nič. Nahradíš si doma... Ešte by si bojsa mysleli, že ťa tu hladom morím."

„Veď!" (Kuk. VII[1], 49), „Luptáčka včera roznosila radostník." „Keď nás volajú, akože nepôjdeš. Len upeč!" *„Veď hej!* Ale tiež..." (Kuk. VII[3], 125), *Marta:* Nebuď smutná, Petruška, *veď ja* som to len tak spomenula. *Petruška:* Nuž, *veď hej,* načo sa mátohy báť, ktorá nie je, a Boh dá, ani nebude? (Urbk. XXXIV, 52).

Máme ju aj v spojení s vokatívom, kde zosilňuje ponúkanie k činnosti: „Veď si len sadnite!" núkal ju učiteľ (Kuk. VII, 59).

Sem patrí aj interjekcionálny výraz *Bozaj ma v ...*, na čo najmä ukazuje staré spojenie s predložkou *v* (SR IX, 97).

Sem treba zaradiť tvar *hajdy, hajde,* nakoľko vyjadruje sa ním činnosť, a to povzbudenie alebo rozkaz k pohybu: Jano očesal boky voza, pohrabal roztrúsené seno, vyhodil na voz a zavolal: — *Hajde!* (Ondrej., Zbojn. mladosť 205), „... *Hajde* na vlak, mašina nečaká!" (Blaho, Slabí 166), každá (ženička) uchytila svoje decko a *hajde* domov! (Vaj. XI, 319), Vzaly si... chleba a *hajde* s veselou mysľou do hory (Vans. II, 183).

Je známy aj tvar *hajdy: hajdy* do roboty (úzus.) Tvrdý vo svojom Slovenskom frazeologickom slovníku, 2. vyd., strana 140, uvádza aj tvar *hajda* ‚napred!': Nebojme sa psoty, vykašme rukávy, *hajda* do roboty (Sl. sp.). Na Spiši poznajú aj tvar *hajdmo:* No, *hajdmo* (na statok a človeka) (Štiavnik). Pravdepodobne tu ide o pôvodný tvar juhoslovanský *hajdimo*[2], ktorý vznikol zánikom samohlásky *i.* V slovenčine sa necíti ako určitý slovesný tvar, ale len ako ustrnulý interjekcionálny výraz.

Verbalizuje sa sekundárna interjekcia *na* a k nej sa tvorí množné číslo *nate.* Používa sa pri podávaní, núkaní nejakého predmetu: podal ho žene: „*Na* si ho — *na*! Papaja jedného!..." (Kuk. II[4], 202), Dosť som ja volal: Tuto *na,* tuto *na*! a hádzal psom chlebík (Taj. XIII, 153), tam vidím akoby opustený kŕdeľ oviec. — *Na,* moja, *na*! — volám a utekám k nim (Ondrej., Rozprávky z hôr 75), „... A *na* ty toto zrkadielce, to si varuj ako svoje oči..." (Dobš. Pov. XI, 80), *Na* si, *na* si očí dvoje, / *na* si život, *na* svet celý (Botto, Spevy 1880, str. 118), „*Nate* — trochu slaniny..." (Kuk. VI[2], 145) ap.

Plný stupeň je pri interjekcii emociálnej, vo výkriku, sprevádzajúcom bitie, alebo pri inom prudkom pohybe ruky: V tom vzteklica pripáli: plesk! dievčinu so skaly — „*Na*! tu tebe sobáš tvôj!" (Botto, Spevy 102).

(Pokračovanie.)

---

[2] Porov. Slovensko-nemšski slovar izdau na troške... Antona Alojzija Wolfa, Uredil M. Pleteršnik, Prvi del, str. 263.

Jozef Sliačan:

ZO ŠTYLISTIKY BENIAKOVEJ BÁSNICKEJ REČI.

Výrazové prostriedky sú prvky slohu a ich charakter vyvplýva z rozličnej funkcie jazyka. Z troch hlavných funkčných skupín je to práve básnický jazyk, v ktorom na výraz kladieme väčšie požiadavky ako v jazyku obecnom alebo odborne vedeckom. Nejde v ňom len o srozumiteľnosť, presnosť, ktorá v hovorovom i vo vedeckom jazyku vyplýva z ich komunikatívnej funkcie. Básnický výraz má predovšetkým estetické zameranie. Vzbudzuje v čitateľovi nálady, city a záchvevy inšpirácie, ktoré viedly básnika k tvorivej činnosti. Slovo musí byť nositeľom hudobnosti, musí zapadať do rytmu reči, musí byť citove zvážené, ak chce dvíhať citové ladenie; musí rozprúdiť našu fantáziu. Básnik musí „deformovať" ustálenú jazykovú normu hovorovú, ak chce dosiahnuť svoj cieľ. Koľko básnikov, toľko štýlov. Je síce pravda, že aj básnik vychodí zo syntaktických a štylistických princípov obecnej hovorovej reči, ktoré nemôže nerešpektovať. No k týmto princípom pristupujú vlastné štylistické zákony básnickej reči; žiada si ich stránka rytmická, hudobná ako aj snaha neobyčajným a neošúchaným spojením zaúčinkovať na čitateľa, čo platí najmä o modernej poézii. Základným diferencujúcim činiteľom jednotlivých básnických štýlov je teda spôsob, ako básnik narába s lexikálnym materiálom a podľa ktorých štylistických princípov ho upravuje, „deformuje".

V tejto štúdii odhliadneme od obyčajných výrazových prostriedkov a od ich ustálených kombinácií a budeme si na Beniakovej básnickej reči všímať tie spojenia, ktoré ju najviac charakterizujú a ktorými sa kvantitatívne i kvalitatívne odlišuje od štylistiky ostatných básnikov.

Beniakovo básnické dielo je rozsiahle a mnohotvárne nielen tematicky, ale i formove — výrazove. Dominujúcim znakom jeho výrazu je epičnosť v širšom smysle slova. Nejde tu len napríklad o to, že rozprávanie vkladá do úst rozprávača (porov. dialogy básnika a Žofie v „Žofii"), ale o celý systém opakovania výrazov toho istého alebo aspoň podobného významu, o spájanie kontrastných výrazov, o rozkladanie výrazu a pod., ktoré sú znakmi epičnosti.

Epičnosť prevláda v Beniakových básnických celkoch, epicky a dramaticky osnovaných, no prebíja sa aj z lyricky koncipovaných skladieb. Z epického charakteru Beniakovej básnickej reči vyplývajú a ním sa vysvetľujú výrazové prostriedky, ktoré si zadelíme do týchto skupín:

1. rozličné spôsoby opakovania výrazu,
2. rozložené výrazy,
3. kontrastné spojenia,
4. prímer a jeho druhy,
5. metafora (básnický obraz),
6. prvky z folklornej výrazovej techniky.

Rad-radom si povšimneme tieto skupiny a doložíme ich príkladmi.

1. Rozličné spôsoby opakovania (epická obšírnosť).

Epická obšírnosť vyplýva zo snahy spomaliť rozprávanie a zmierniť spád deja v útvare, ktorý má fabulu. Je charakteristickým znakom epického básnictva vôbec a najmä ľudových slovesných výtvorov u slovanských národov. V epickej básni jadro býva často veľmi stručné a dej chudobný. Preto dejový spád sa zvoľňuje, brzdí, „stupňuje". Základný princíp tohto „stupňovania" možno vysloviť takto: Oproti praktickej činnosti rozumovej, smerujúcej k zjednodušovaniu, generalizovaniu a redukovaniu, umelecká tvorba slovesná smeruje k stupňovaniu, špecializovaniu a drobeniu i toho, čo je dané ako jednotka a generalizácia. V reči takouto jednotkou je najčastejšie slovo, v téme motív. Formu „stupňovania" či už prvkov výrazových alebo tematických nazývame stupňovitou stavbou.

Vo výraze poznáme veľa spôsobov opakovania. Spoločným znakom tejto epickej obšírnosti je opakovanie slov, slovných zvratov a celých viet. V Beniakovej básnickej reči bývajú tieto spôsoby opakovania:

a) *Epizeuxa* je opakovanie rovnakého slova alebo spojenia v tom istom verši (vete) obyčajne hneď po sebe. Ňou básnik zdôrazňuje predstavu, na ktorej mu záleží, aby sa lepšie vryla do mysle čitateľa alebo poslucháča. Epizeuxa podobne ako iné spôsoby opakovania (anafora, epifora, epanastrofa, symploké) má ešte rytmickú funkciu: zdôrazňovať rytmický impulz alebo — podľa terminologie francúzskeho literárneho kritika Guyaua — „zaplňať priestor medzi rýmami". Po anafore je to najčastejšia figúra v Beniakovej básnickej reči.

Príklady:

nádej ešte *hudie-hudie:* — (T. ď. o. 10)*

* Skratky Beniakových básnických zbierok: Tiahnime ďalej, oblaky (T. ď. o.), Ozveny krokov (O. k.), Kráľovská reťaz (K. r.), Lunapark (L.), Poštový holub (P. h.), Bukvica (B.), Vigília (V.) Žofia (Ž.), Druhá Vigília (II. V.), Popolec (P.).

nebude našou vinou, nebude našou vinou,
že ten svet zhynie! (T. ď. o. 52)

Pútniku, pútniku, prachom zapadlý (O. k. 16)

Balalajka, balalajka,
z ruských dolín prepelica (O. k. 21)

Za vodou, za vodou Biely dom (K. r. 58)

Kráľovský osud môj, *halali, halali!* (L. 34)

Dorážal, dorážal,
celý sa spotil (P. h. 34)

Na zimu nech príde zhriať sa
Cigáň ďalší, Cigáň ďalší! (P. h. 35)

spomeňte, spomeňte na Ľudovíta Štúra. (B. 35)

ide jar, ide jar (B. 81)

gazdiná, gazdiná, poďteže na pomoc! (V. 39)

a *duši, duši* ti nebude záhad dosť (V. 89)

do boja do boja jak nás Ty širuješ (Ž. 13)

Bežte bežte honci slučku zadrhnú (Ž. 57)

Veru veru skvitlo moje potomstvo (Ž. 71)

z tejto zeme, z tejto zeme už viac ani omrvinku! (II. V. 11)

a kočiš kričí *hahó, hahó!* (II. V. 36)

iba ja iba ja viem onú formulu (P. 31)

Bo človek vie, že *veľkou veľkou* chybou je (P. 89).

Trojnásobné opakovanie slova v tom istom verši je zriedkavé. Týmto spôsobom Beniak zdôrazňuje slová významovej dôležitosti a slová so silným citovým prízvukom. Príklady:

keď rozbehol sa z humna vetrisko chladný, zimný,
sotil ma v jeho náruč a *smial sa, smial sa, smial sa...*
(T. ď. o. 24)

a hrúzou splašený bežal na ďaleké nivy,
kde strom stál košatý, oh, *Bože, Bože, Bože,*
jak človek ustane, kým pritúliť sa ti môže (K. r. 55)

a vedľa plával pes
do váhy rovnajúc
tak smiešne mi to dnes
jak prskal *kuc kuc kuc* (B. 79)

Až rany uschnú ti a budeš zasa vstávať,

až budú vo svete menom ťa vyvolávať:
nepovedz, nepovedz, nepovedz, že si muž! (V. 30)

a *krivdu, krivdu, krivdu* škrtiť — (V. 33)

A v časoch novolunia s odkazom bude vychádzať vodník:
ratujte si, *ratujte, ratujte,* čo vám zbudlo! (V. 40)

môj oceľový vzhľad na vetché hranice
hovoril so sveta: *Plané sú, plané, plané*
a napraviť ich príde Čas! (II. V. 30).

b) *Anafora* (opakovanie tých istých slov na začiatku dvoch alebo i niekoľkých veršov) je v Beniakovej básnickej reči najčastejší spôsob opakovania. Okrem toho je to aj veľmi účinná hudobná figúra, ktorá stupňuje, zdôrazňuje predstavu. V prvých piatich básnických sbierkach Beniakových nachodíme ju zriedka, ba len sporadicky (v Lunaparku raz, v T. ď. o. a K. r. po tri razy), zato tým častejšie je v ostatných knihách, v Popolci napríklad až sto ráz. Príklady:

iba Ján vyznával prítulnosť hlbokú,
iba Ján nebažil po publikánskych statkoch (II. V. 86)

rytieri, rytieri, kde ste mi boli vlani,
rytieri, rytieri, každý ste, zdá sa mi,
slzami zdrásaní, ranami pásaní (II. V. 90)

. . . . . .

lenže veľká láska veľké nešťastie
utekajú pred ňou malé dušičky
utekajú pred ňou malí korzári (P. 15).

c) *Epifora* (opak anafory) vyskytuje sa len sporadicky:
život náš než dokoná,
ešte nocou *zgága.*
Slyš, jak teskne *gága!* (P. h. 20)

odídu dve lode a na mori *sa stretnú*
vyhŕknu dve slzy na líci *stretnú sa* (Ž. 29)

Ach moja veštica za čiarou smrti *už*
Samotou lapených závrat nás vrtí *už* (P. 75).

d) Zriedkavá je aj *epanastrofa* (epifora + anafora). Vyskytuje sa raz v P. h. a vo V., 5 ráz v Ž. a 4 razy v P.:

Hlas letí za hlasom, skrižujú sa a *padnú,*
padnú a zaplačú, v reťaz sa vzopnú predsa (P. h. 25)

Šiel Boží Baránok, by stavil sa na mieste,

kde hrad náš k nebu čnie *nad horstva ozruty,*
nad horstva ozruty, čo v srdce pozrú ti (V. 73)

lež v tejto podobe *tvojou som jedine*
tvojou som jedine a v osievaní múky (Ž. 23)

zaplatíš že som ti ja na rtoch *visela*
visela bezvládne a tys' bol krutý ku mne (Ž. 25)

na hlavu básnikov *ľadovce padajú*
ľadovce padajú dažde sa sypú chladné (Ž. 25)

Ale my ale my *na ponos pôjdeme*
na ponos pôjdeme ku bráne dôjdeme (Ž. 33)

Tejto smrti vyhnem ešte *taký som*
Taký som ja tvoje slzy utíšim (Ž. 61)

necháte ma takto život *doblúdiť*
doblúdiť ho a smrti sa dožobrať (P. 13)

Na toto kráľovstvo *kráľa sa opýtam*
kráľa sa opýtam nech povie kráľovná mi (P. 29—30)

v horu sa navrátiť *tej sily ešte mal*
tej sily ešte mal a keď les naňho zbliakol (P. 58)

Ale ja všetkých motýľov *som odohnal*
a *odohnal som* všetky mušky lopárom (P. 97).

e) *Symploké* (objatie) vyskytuje sa sporadicky v týchto sbierkach:

Nebudeš už viac, *nebudeš*
v sedmoré túžby spletená. (B. 71)

šlo moje lono, *šlo,*
až zalialo sa slzou (V. 13)

dva kroky najťažšie v živote *dva kroky* (P. 60).

f) *Chiazmus* vyskytuje sa sporadicky:

Pár hodín *ešte, ešte pár* dní (O. k. 45)

Čierna bude, či zelená?
to *ešte neviem, neviem ešte* (V. 19)

lacno *sa predával* a *predával sa* naschvál (Ž. 20).

g) *Paronomázia* je vlastne hudobná figúra, ktorá má aj významovú dôležitosť, lebo hromadením slov, odvodených z toho istého koreňa, zdôrazňuje základný pochop. U Beniaka vyskytuje sa len sporadicky. Príklady:

Človek sa vracia k hrude rodnej. Usne,

. . . . . .

by letom večným *sen* svoj čisto *sníval* (L. 9)

Slimáčik-máčik rôžky povypúšťa. (B. 70)

dážď šľahá v *diaľnu diaľavu* (B. 111)

husičky húsky dve s nami tu zotrvajú (P. 76).

h) *Polysyndetické opakovanie tej istej spojky* u Beniaka nie je len ozdobou, ale má aj štylistickú hodnotu. Básnik dosahuje ním rýchlejší spád deja a veľmi účinné stupňovanie základnej predstavy alebo myšlienky. No nie je bez vplyvu ani na náladu, najčastejšie smutnú. Príklady:

I sieť na oknách hotelových
i hukot vody z diaľok oceľových.
I vetry, ktoré brázdia šíre more,
i sivé čajky na obzore. (O. k. 45)

Kým príde noc *a* strach *a* mátohy (P. h. 13)

Životom cesta boľavá
a padne bič *a* slon *a* maharadža. (P. h. 17)

S oblakov spadla v riavu
a bežala *a* stratila sa (B. 111)

A bude temno
a bude hlucho (B. 5)

pokora hnala ho *a* zášť *a* mordia
ach mizerere *a* mizerikordia (Ž. 27)

padli *a* vstali zas *a* hnali sa na výpad (Ž. 35).

Všetky figúry, zakladajúce sa na opakovaní slov, v Beniakovej básnickej reči nie sú iba ozdobou. Dotýkajú sa významovej stránky, ktorú zdôrazňujú tým, že výraz opakujú a tak nám ho pripomínajú. Pravda, nie sú bez zreteľa ani na rytmus a hudobnosť textu.

ch) *Synonymá* sú obľúbeným výrazovým prostriedkom básnického jazyka vôbec. Ich významová neurčitosť a rozplývavosť dovoľuje básnikovi užívať pre tú istú predstavu slová iba približného významu a vyberať si výrazy najvhodnejšie či už obsahom, zvukom alebo citovým zafarbením. Napokon umožňuje výber medzi slovami obyčajnejšími a menej nápadnými na jednej strane a medzi nápadnejšími a neobvyklejšími na strane druhej. Synonymá teda veľmi dobre vyhovujú snahe básnika zaúčinkovať neošúchaným slovom.

(Pokračovanie.)

POZNÁMKY A ZPRÁVY.

LEXIKÁLIE.

V slovenských knihách a inej spisbe zjavujú sa miestami rozličné zaujímavé slová, neraz veľmi cenné s hľadiska slovenského jazykového štúdia, a preto budeme si všímať podľa možnosti jednotlivé diela so stránky lexikálnej. Chceme tiež zaznačovať, v čom sa ukazujú odchýlky od kodifikovaných noriem Pravidiel sloven. pravopisu a nakoľko sú opodstatnené alebo nie.

*

UNIV. PROF. Dr. JÁN STANISLAV: KULTÚRA STARÝCH SLOVÁKOV. Vyšla ako 1. sväzok Knižnice Slovenského rozhlasu. Bratislava 1944. Cena Ks 15,—.

V tieto dni vyšla popularizačná knižka *Kultúra starých Slovákov* od univ. profesora Dr. Jána Stanislava. V nej sa poučíme o starej slovenčine, o slovanských apoštoloch Cyrilovi a Metodovi a o najstaršom slovenskom území na podklade etymologie miestnych mien. Knižka vykonáva svoje národné poslanie tým, že presvedčivo ukazuje, aký vzdelaný a veľký národ sme kedysi boli, čo nám dodáva národnej hrdosti a sebavedomia. To je najväčšia úloha knižky popri popularizačných snahách autorových vedeckých výskumov. Z knižky sa dozvedáme, že slovo *klepec* je typický slovakizmus (str. 31). Zaujímavý dôkaz pre pozostatky z cirkevného pôsobenia slovanských apoštolov uvádza autor v slove *Kliment* (str. 65), ktoré predstavuje byzantsko-slovanskú formu oproti latinskej forme *Klement*. K slovenským priezviskám od základného tvaru *Kliment* okrem *Klimo, Klimeš, Klinda, Klimko* ešte by bolo bývalo hodno spomenúť aj tvar *Kliman*. Sem patrí azda aj priezvisko *Klimas*. Popri byzantsko-slovanskom tvare známeho slovenského priezviska *Jóna* (67) sa dochovalo ešte podobné priezvisko *Tóma*, obyčajne písané *Thóma* (Turiec), ktoré bezpečne nemožno pokladať za byzantsko-slovanskú formu, keďže za grécku hlásku *th* v cirkevnej slovanskej reči býva *f*. Forma *Tomáš* je z latinskej cirkevnej sféry, ako je *Jonáš*. Je známa ešte aj latinská forma *Jonas* (Vrútky). K forme *Tóma-Thóma* je aj zdrobnelina *Thomka* (Turiec). Od nej máme ďalšiu odvodenú formu *Tomin*, poukazujúcu na pôvodný ženský rod základného tvaru priezviska *Tóma*, ako na to ukazuje koncovka prisvojovacia ženského rodu *-in*.

Reč Stanislavova je čistá, slovenská. Od Pravidiel sa odchyľuje pri kvantite prídavného mena *mylný* a pridŕža sa všeobecného systému kvantity tohto typu prídavných mien, pri ktorých sa kvantita v slovenčine vyrovnáva s dlhou kvantitou základného materského slovesa: *mýliť—mýlny* (str. 89). Na náležitú dlhú kvantitu bola už upozornila SR (VIII, 12) v článku Antona Jánošíka *Zo slovenskej kvantity*.

Pri cudzích zaužívaných slovách na *-a* gen. množného čísla tvoríme na spôsob domácich s tým istým zakončením na *-a*. Stanislav

pokladá za dobre zaužívané aj *legenda* a zato je uňho gen. množného čís. *legiend* (str. 50) oproti Pravidlám *legend*.

Knižku Stanislav určil pre neodborníkov, ale aj odborník si ju so záujmom prečíta.

K ETYMOLOGII MIESTNEHO NÁZVU *IMEĽ*.

Časopis *Náš národ* v novembrovom čísle uverejňuje článok *Okolie Nitry v stredoveku* ako časť väčšej štúdie Dr. Jána Stanislava. Tu autor o miestnom názve *Imeľ*, maď. *Imely* (155) poznamenáva, že je nejasného pôvodu. Nám sa tu vidí zjavný slovenský pôvod, ktorý súvisí s podstatným menom *imelo* (porov. čes. *jmělí*). *Imelo* je cudzopasná rastlina s malými bobuľkami a rastie na duboch (RNDR. Ján Martin Novacký, Botanika pre VI. a VII. triedu slov. gymnázií a pre učiteľské akadémie, Bratislava 1943, str. 67, 168).

ROZLIČNOSTI.

smluva. — Redakciu Slovenskej reči upozorňujú, že slovo *smluva* ako české sa stále užíva a radia ho nahradiť tvarmi *dohovor* alebo *uhovor*, ktoré by sa ponášalo na chorvátske a srbské *ugovor*. Na český pôvod slova *smluva* bola už upozornila SR (I, 217) so stránky hláskoslovnej, že miesto koreňa *mluv-* v slovenčine mal by byť **mlv-*. No z praktických dôvodov nemožno nadobro vytvoriť všetky slová s neslovenským koreňom *mluv-*, najmä tie nie, ktoré sa nedajú nahradiť domácimi slovami, prípadne slovenskými slovami od pôvodu. Takto ani slovo *smluva*, ktoré je už natoľko udomácnené, že ho nemožno vytvárať zo širokého pokladu slovenského jazyka, keďže v ňom už ako kultúrne slovo dostalo svoj osobitný význam na označenie *napísaného dohovoru*. Proti novému slovu *uhovor* sa stavia sám slovenský význam základného slovesa *uhovoriť* (sa) (skorej potom ushovoriť sa) a ďalej okolnosť, že aj tu ide o cudzie, prevzaté slovo, a zato radšej ostať pri zaužívanom českom, najmä keď sa už dávno rozšírilo do slovenskej reči, kde má pevne ustálený význam. Podobne nehýbeme ani menom nášho mocného kráľa *Svätopluka*, kde by sme podľa terajšieho stavu slovenského hláskoslovia očakávali tvar *Svätoplk*. Ako vidieť, v reči nemožno všetko násilne uniformovať.

Slovo *smluva* nezavrhol ani spisovateľ Milo Urban a použil ho vo svojej spisbe ešte r. 1940: riaditeľ Ormai musel byť na stráži najmä z jari, keď sa uzavieraly *smluvy* (V osídl. 217). To však ešte neznamená, aby sme všetky ostatné slová s týmto koreňom *mluv-* pokladali za súce pre slovenský slovník; používať ich treba len potiaľ, pokiaľ niet miesto nich náležitej náhrady zo slovenského jazykového fondu alebo majú už v spisovnej reči svoj osobitný význam, funkciu. S tohto stanoviska najmä po časovom odstupe treba zazlievať univerzitnej komisii, že do Pravidiel sloven. pravopisu zaviedla za správny tvar *mluvnica*, ktorý bol v elaboráte označený hviezdičkou (*mluvnica) ako nenáležitý v slovenskej reči.

odvádzať slaninu, mlieko a *odovzdávať slaninu, mlieko.* — Ďalej nás upozorňujú, že spojenie *odvádzať slaninu,* ktoré sa nateraz ujalo v úradnej reči, nie je slovenské, lebo „nemožno v slovenčine odvádzať slaninu, mlieko atď., čo správne po slovensky sa povie odovzdávať." Je pravda, že sloveso *odvádzať* je používané najčastejšie v základných významoch 1. *vedením niekoho odnekiaľ niekam dopraviť, doviesť:* Chytila ho (Mateja) za retiazku a odvádzala za mesto (Ondrej. Rozpr. z hôr, 27), odvádzanie ďalších vinníkov do väzenia (Rap. Dej. 285); 2. *voľačo* (najmä tekutinu) *odstraňovať odtokom:* Pod odkvapom riňa... Tou sa odvádza dažďová voda (Kuk. XIV, 59); 3. *pre seba získavať, odlúdiť, odťahovať:* Aj, veru poriadni, čo mi muža odvádzajú! (Taj. VII, 113), humanizmus odvádzal záujem človeka od otázok náboženských (Hrušovský, Dejiny 202), no aj figurálne 4. *odovzdávať voľačo povinného,* napríklad: zaviazal sa (Tököly) mu (sultánovi) i ročitú daň odvádzať (Beblavý, Jánošík 88), naša obec odvádzala iba pol vojaka (Taj. I, 5), oni (fojti) zaviazaní boli každoročne malú daň na dobytku a iných domácich predmetoch ... odvádzať (Kalinč. VIII², 12) ap. Spojenie *odvádzať slaninu, mlieko* vlastne patrí sem a tak ho nemožno pokladať za neslovenské, lebo tu ide len o prenesený, figurálny význam slovesa *odvádzať.* Rozhodne bližšie k živej ľudovej reči a zato aj konkrétnejšie je spojenie *odovzdávať slaninu, mlieko,* ktorému možno dať prednosť aj v reči odbornej. Ináč so stránky slovenskosti nedá sa nič namietať proti spojeniu *odvádzať slaninu, mlieko.*

dvomi = *dvoma.* — Základná číslovka *dva* zachováva v inštrumentále pre všetky rody pôvodnú duálovú príponu *-ma: dvoma.* Také isté zakončenie *-oma* je ešte aj pri základnej číslovke *tri: troma.* Ináč pri ostatných základných číslovkách býva prípona *-mi,* a nie *-ma: štyrmi, piatimi, šiestimi, ôsmimi* ap. Chybný tvar „dvomi" miesto *dvoma* je vo vete: Odsúdení spoločne s „dvomi" duchovnými naposledy sa pomodlili (Sloven. jednota, 13. I. 1944, str. 5a).

pod neho a *podeň.* — Predložka *pod* s akuzatívom označuje smer (otázka *kam?*) a tu pre mužské životné dostávame predložkový výraz *pod neho,* pre mužské neživotné *podeň.* Výraz *podeň* patrí aj do vety: „Tak, titul by už bol. Len čo teraz pod neho Pane Bože?" (Slovák, 16. I. 1944, str. 13a), ktorú podľa toho treba opraviť takto: „Tak titul by už bol. Len čo teraz *podeň,* Pane Bože?"

úctivo a *úctive.* — Problému dvojíc tvarov *úctivo // úctive* už sa bola dotkla SR (VIII, 189). Z nich pôvodnejší tvar je na *-e: úctive.* Predstavuje menný lokálový tvar, ktorý máme napríklad aj v spojení *nažive* a v príslovkách *pekne, dobre, zle* ap. (Porov. tu lokálové tvary podstatných mien: na *dvore,* na *dube.)* Príslovky na *-o* zas predstavujú menný tvar akuzatívu stredného rodu a v slovenčine dôsledne sa ujaly po hrdelniciach: *hlboko, vysoko* ap., aby sa obišlo mäkčenie hrdelných spoluhlások, ktoré je dosť nepohodlné a tvarove

dosť vzdialené od pôvodného zakončenia prídavného mena: *hlboký — hlboce, vysoký — vysoce* ap. Dosiaľ v západnom nárečí sa udržuje archaizmus *velice* (Bánovce). No prenikajú aj inde: *silno, smelo, veselo* ap. a tak aj do pôvodných prísloviek na *-ve,* ako v našom prípade: *úctivo.* Tu neide o nijaký tvaroslovný zjav, ako v prípade prísloviek typu *vysoko — vysoce,* ale len o podvedomú snahu mechanicky nahradzovať samohlásku *-e* samohláskou *-o* v tom domnení, že samohláska *-o* urobí tvar adverbia na *-e* slovenskejším, spisovnejším. Tvar adverbia *úctive* je pôvodný a slovenský, zato netreba ho umele vytvárať zo spisovnej reči; majú ho aj naši dobrí spisovatelia, napríklad: Kukučín: sme prišli *neúctive:* nie vo fraku a cylindri (IX, 146), Tajovský: *Úctive* ťa pozdravujú (V, 127), Rázus: *úctive* sa porúča (Krč. kráľ (174) ap.

chalúpka a *Chalupka.* — Pri zdrobneline podstatného mena *chalupa* býva neraz neistota v kvantite: *chalúpka* a či *chalupka.* Tu zaiste treba predpokladať prvotné predĺženie zdrobneliny od podstatného mena *chalupa,* ako je to v češtine: *chalupa — chaloupka,* kde je predĺžená kvantita vypuklejšia. No v dnešnej slovenčine javí sa istá tendencia skracovať predĺženú dlhú kvantitu samohlásky *ú* v zdrobnelinách, čo je najmä zjavné pri dvojslabičných zdrobneliná ch stredného rodu na *-ko: ucho - uško, brucho - bruško* (SR VI, 197). Túto tendenciu miestami vidieť aj pri niektorých zdrobnelinách na *-ka: kľuka - kľučka, onuca - onučka,* ale už zjavnejšie sa ukazuje v zdrobnelinách viacslabičných, ako je *chalupa - chalupka.* Tvar s krátkou kvantitou mal za svoje priezvisko aj slovenský básnik Samo *Chalupka,* čo dosvedčuje vlastný podpis pod jeho fotografiou, pripojenou k prvému vydaniu básní: *Spevy Sama Chalúpky,* Banská Bystrica 1868. Vydavatelia Spevov na titulnom liste uvádzajú meno autora s dlhou kvantitou, v ‚Dôslove' majú aj krátku kvantitu: *Chalupkových* (213), spevy *Chalupkove* (214). U nich možno predpokladať vplyv dlhej kvantity českej formy *chaloupka* ako aj skloňovania v genitíve: *Chalúpky.* Zaiste len českým vplyvom zdrobnelina *chalúpka* s dlhou kvantitou podržala sa aj v Pravidlách sloven. pravopisu oproti krátkej kvantite zdrobnelého tvaru priezviska *Chalupka* (203). Nevidí sa ničím odôvodnená táto dvojakosť kvantity, ba ani rozličnou funkciou apelatívom *chalúpka* a priezviska *Chalupka.*

Dosť možno, že tvar s dlhou kvantitou *chalúpka* udržuje sa ešte v niektorých slovenských nárečiach, ale to bude len vplyvom prízvuku na predposlednej slabike. Forma s dlhou kvantitou je od Bobroveckého v Slováku: podomielal základy *Jakubovej chalúpky* (9. I. 1944, str. 9a), *pri malej chalúpke* (9c). No v Pravidlách sloven. pravopisu uzákonený tvar s dlhou kvantitou *chalúpka* čaká ešte na náležité riešenie v rámci ostatných zdrobnelín tohto typu.

Rediguje ANTON JÁNOŠÍK s JOZEFOM ŠKULTÉTYM.
Vydanie Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine.
Tlačí Neografia, úč. spol. v Turčianskom Sv. Martine.